

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Språk og språkforhold i Sápmi*

Autor(in)/
author: Anna-Riitta Lindgren

Kapitel/
chapter: »Det samiske språket i Helsingfors«

In: Bull, Tove/Kusmenko, Jurij/Rießler, Michael (Hg.): *Språk og språkforhold i Sápmi*. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2007

ISBN: 973-3-932406-26-3

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 11

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 85–111

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

ANNA-RIITTA LINDGREN
Det samiske språket i Helsingfors

Jeg kan anse det som en skatt at jeg er same. Fordi det jo gir meg så, så mye, der i sør. Jeg kan ikke si at jeg føler meg bedre enn andre, men jeg føler at jeg har noe mer.

(Bysame i Helsingfors på finsk TV den 7.1.1996)

I. Bysamer

I Finland, Sverige og Norge har det de siste tiårene oppstått en samisk minoritet i hovedstedene og i noen andre byer. I Oslo har det fra 1950-tallet av bodd så mange samer at man har begynt å kalle byen Norges største samebygd. Andre steder har man sett urbane samegrupper iallfall fra og med 1960- og 1970-tallet. Dagens Nyheter skrev den 4.5.1986:

De flesta förknippar nog fortfarande oss samer med fjäll och renar, men så är det inte längre. De flesta samer har vanliga Svenssonjobb och bor i städer. Sveriges största sameby finns inte i Lappland. Den finns i Stockholm! Den som säger detta är Aslak Partapuoli som flyttade til Stockholm i början av 50-talet.

I Finland bodde det i 2003 ca. 840 samer i hovedstadsområdet. Det fins ca. 8000 samer i Finland, og over halvparten av dem bor i dag utenfor det samiske hjembygdsområdet.¹ Oulu og Rovaniemi kommer etter hovedstadsområdet med de største gruppene. Urbaniseringen av same- ne må sees i sammenheng med mer omfattende fenomen i samfunnet. Strukturendringen, den store flyttebevegelsen fra landet til byene, som i Finland skjedde spesielt på 1960- og 1970-tallet, berører også samene.

Det er likevel sannsynlig at personer som er født som samer, også tidligere har flyttet til byene, særlig til byene på Nordkalotten. I Norge og Sverige fins det mange byer også midt i det tradisjonelle sameområdet. Så vidt man vet har det tidligere likevel ikke oppstått noen synlig

¹ I 2003 bodde 3669 av samene i Finland i samenes hjembygdsområde, mens det andre steder i Finland og i utlandet bodde 4287. Det at de i 1991 utgjorde 38 %, sier noe om økningen i antallet som bor utenfor det samiske området. Opplysningene er fra det finske sametingets kontor og tidligere hjemmesider.

samisk minoritet i byene, men derimot er urbaniserte individer tydeligvis blitt assimilert i den øvrige befolkningen. Da den store flyttebevegelsen brakte flere samer til byene enn noen gang tidligere, skjedde det omtrent samtidig en samfunnsmessig aktivisering av minoritetene i de nordiske landene, på samme måte som andre steder i verden. Under industrialiseringsperioden på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet rådde en nasjonalistisk ideologi med idealet én stat – ett folk – ett språk. Dette var i strid med det faktum at de fleste statene bestod av flere folk og følgelig var flerspråklige, og det førte til et målbevisst arbeid for å assimilere minoritetene i majoritetsbefolkningen. Etter midten av 1900-tallet og som en følge av den verdensvide etniske oppvåkningen begynte pluralistiske verdier å vinne frem i større grad enn før, først i snevre kretser, og fra 1970-tallet av i større utstrekning. I dag kan man konstatere at denne vitaliseringen fremdeles er ekspansiv og at den innholdsmessig stadig fornyes og fordypes. Den etniske oppvåkningen på Nordkalotten skiller seg fra den nasjonale oppvåkningen på 1800-tallet ved at minoritetenes mål her ikke er danning av en egen stat og heller ikke enspråklighet, men flerkulturalitet så vel som flerspråklighet, både individuelt og i samfunnet; målet er fungerende språklige rettigheter for alle grupper.

Da den store flyttebevegelsen skjedde samtidig med emansipasjon av minoritetene, og siden de pluralistiske verdiene ble mer akseptert enn tidligere, ble de urbaniserte samene ikke lenger usynlig assimilert i den øvrige bybefolkningen, slik det skjedde tidligere. I mange byer oppstod det en bevisst samisk minoritetsgruppe. Den nåværende situasjonen kan beskrives slik: Bysamene har kontakt med hverandre, de danner samiske kontaktnettverk i byene og driver med samisk kultur- og samfunnsvirksomhet. De bruker samisk seg imellom både muntlig og skriftlig, så vel privat som offentlig. Samekulturen har alltid vært heterogen: Tradisjonelt har man talt om sjøsamer, skogsamer, elvesamer, reindriftssamer osv. Samer som bodde i byer på 1990-tallet har selv tatt i bruk begrep som urban same,² citysame eller bysame.³

Bysamene utgjør ikke atskilte grupper i alle byene, men de ser på seg selv som en del av en mer omfattende gruppe, samefolket. De har in-

² Sápmelas 8–10/1995.

³ VALKONEN 1998.

gen tro på kontinuitet i det bysamiske samfunnet uten Sameland.⁴ Blant samene i sameområdet er bysamene på den annen side holdt for å være marginale. Dette er likevel bare en del av sannheten. Blant urbane samer fins det personer som har vært engasjert i samfunns- og kulturarbeid og som har gjort en viktig innsats. Fra og med begynnelsen av den etniske renessansen har de urbane samiske miljøene vært aktive og betydningsfulle. Sameforeningen som ble grunnlagt i Oslo i 1949, er ikke bare den første samiske foreningen som har drevet virksomhet i en by, men den første samiske foreningen i hele Norge. I Helsingfors ble det drevet en samisk forening på 1970-tallet, og den nåværende City Samit ry, som ble startet i 1988, har helt fra starten av vært en av Finlands mest aktive lokale sameforeninger. I Finland er det foreninger for bysamer også i Oulu og Rovaniemi. Samer som bor på landet, besøker ofte byer i viktige ærender, og også ut fra dette har samer som bor fast i byene, sin egen del i det mer omfattende samiske samfunnet. Det at man i byene finner noen av sitt eget folk, og også relevant foreningsvirksomhet, har stor betydning.

De samiske miljøene i byene har betydning for Sameland også fordi mange utdannede samer, som i dag bor på landsbygda, har bodd i byen i sin studietid. Den etniske renessansen har vært sterk i studentmiljøene. Det å være same i byen på en synlig måte fikk sin begynnelse omtrent i 1930- og 1940-tallsgenerasjonenes studietid, dvs. samtidig som den moderne etniske aktiviteten bredte seg blant minoritetene. Blant den samme generasjonen vokste det også frem en gruppe samer med høyere utdanning, en gruppe som har skapt en ny særpreget kultur. Det er likevel ikke disse som utgjør bysamene, for en betydelig del av de akademisk skolerte samene har sitt virke i sameområdet, og blant bysamene er det mange som har forskjellige andre urbane yrker, altså ikke bare personer med høyere utdanning.⁵

På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var sosialdarwinismen en allmenn tenkemåte. De moderne minoritetenes emansipasjon og den pluralistiske trenden i samfunnet søker å skape en sameksistens og et samarbeid mellom majoritet og minoritet, som skal bygge på gjensidig respektfulle holdninger og på rettfærdige forhold. Emansipasjon skjer ikke i løpet av et øyeblikk, men er en prosess som går gradvis fremover.

⁴ Ibid.

⁵ LINDGREN 2000a, 89–93.

Prosesen kan begynne med bevisstgjøring blant folk som tilhører den undertrykte gruppen. For at prosessen skal kunne gå fremover på en frelig og fremgangsrik måte, forutsetter det at gruppen som emansiperes, signaliserer til den dominerende gruppen det emansipasjonsbehovet de mener de har, og at den dominerende gruppen er mottagelig for budskapet og åpner for reformer, for danning av nye samfunnsstrukturer. Til emansipasjonsprosessen hører det naturligvis også med en opposisjon. Den kommer så vel fra den dominerende gruppen som fra den gruppen som blir emansipert, for i denne situasjonen er det vanligvis slik at også innen den undertrykte gruppen har man tilegnet seg mer eller mindre av de verdier som tilhører den undertrykkende strukturen. Derfor kan emansipasjonen bare gå fremover gjennom gjensidig bevisstgjøringsarbeid, dialog og stadig nyvurdering.

Allmenne holdninger i det nordiske samfunnet fra begynnelsen til omkring midten av 1900-tallet har ført til at man har skammet seg over eller skjult at man er same; det har vært et sosialt stigma.⁶ I spredt bebodde nordlige trakter kjenner man hverandre og vet om hverandres etniske bakgrunn. I byene har man mulighet til å være anonym, slik at det å flytte til byen utvilsomt har lokket samer som har ønsket å avstå fra det samiske. Det å løsrive seg fra det etniske kan også i dag være vanlig blant bysamer. Den individuelle identitetsstrategien er meget varierende blant samiskfødte personer som har flyttet til byen. Her er det forskjell også mellom de nordiske byene. Bare i en del av de byene der man vet det har flyttet inn samisk befolkning, har det oppstått etnisk sett aktive samiske kontaktnettverk.

Når det gjelder flerspråklighet på Nordkalotten, har det i nær fortid skjedd store endringer, noe den hurtige moderniseringen og forskjellige språkpolitiske ideologier har medvirket til. Nåtidens samer lever i en tid med global emansipasjon av minoriteter, en tid som samtidig følger sosialdarwinisme og assimilasjonspolitikken nært i tid. Nåtidens samer er arvtakere av begge disse motstridende ideologiene. I den tiden urbaniseringsprosessen har pågått, har det vært både en assimilierende fase og en etnisk revitaliseringsfase. Når man tar i betraktning urfolkets posisjon i samfunnet i dag og særlig i barndoms- og ungdomsårene til de voksne bysamene, kan man konstatere at den etniske oppvåkningen blant

⁶ EIDHEIM 1969, AIKIO 1988 og AIKIO 1999.

de urbaniserte samene er et bevis på den tilpasningsevnen og den etniske utholdenheten som er blitt fremhevet som karakteristiske trekk hos samer.⁷

2. En språksosiologisk undersøkelse om språkforhold blant samer i Helsingfors

I denne artikkelen vil jeg legge frem en del resultater fra en undersøkelse om språkforhold blant samer i Helsingfors som jeg gjorde på 1990-tallet, og som jeg grundig har presentert i forskningsrapporten »Helsingin saamelaiset ja oma kieli« (»Helsingforssamene og deres eget språk«).⁸ Forskningsmaterialet består av intervju med 26 samiskfødte personer som var fastboende i Helsingfors. Intervjuene ble foretatt i løpet av de første årene av 1990-tallet. Av de 26 var det 21 som hadde flyttet til Helsingfors som voksne, og fem var født i Helsingfors og således andregenerasjons innbyggere i byen. Resultatene forteller om kvalitativ individuell variasjon blant samer i hovedstadsområdet. Kvantitativt sett kan de ikke anses som representative. Personer som ønsker å bli assimilert i majoritetsbefolkningen var det vanskeligere å få intervju enn de som var åpent samiske, og derfor er deres andel kvantitativt sett underrepresentert i materialet. Fordi jeg likevel fikk gode intervju med enkelte personer fra samiske familier som var positive til assimilering, anser jeg den individuelle variasjonen som fremkommer i materialet, som et kvalitativt sett realistisk forskningsresultat.

Hjembygda for alle informantene eller for deres samiske far eller mor har vært i sameområdet, og de oppfyller alle det såkalte språkkriteriet for det å være same (minst en av besteforeldrene har snakket samisk som hjemmespråk). Tabell 1 viser i hvilke tiår de intervjuede kvinnene og mennene er født, samt i hvilket tiår de har flyttet til hovedstadsområdet.

Urbanisering av samer er en del av moderniseringen i Sameland. I Finland har strukturendringene i samfunnet skjedd spesielt hurtig. Den har tatt til seinere enn i Sverige og Norge, men har skjedd i løpet av kor-

⁷ AIKIO 1987b, 56–59, AIKIO og AIKIO 1993, LEHTOLA 1994, 232–237, LEHTOLA 2000a, 265.

⁸ LINDGREN 2000a. Undersøkelsen er en del av prosjektet *Saamen kielen asema Suomessa* (»Det samiske språkets posisjon i Finland«), som ble ledet av Marjut Aikio, og finansiert av Suomen Akatemia (»Finlands Akademi«).

Innflyttere

<i>Født - tiår</i>	<i>Flyttet - tiår</i>	<i>Kvinner</i>	<i>Menn</i>	<i>i alt</i>
1930	1980		1	1
1940	1960	1	1	2
	1970	2	2	4
	1980	1		1
1950	1970	3	3	6
	1980	3	1	4
1960	1980	1	2	3
<i>Til sammen</i>		<i>11</i>	<i>10</i>	<i>21</i>

Andre generasjons byboere

<i>Født - tiår</i>		<i>Kvinner</i>	<i>Menn</i>	<i>I alt</i>
1960			1	1
1970		2	2	4
<i>Til sammen</i>		<i>2</i>	<i>3</i>	<i>5</i>
<i>Innflyttere til og personer født i Helsingfors til sammen</i>		<i>13</i>	<i>13</i>	<i>26</i>

Tabell 1: Intervjuede samer i Helsingfors

tere tid, slik at avstanden har skrumpet helt inn. I nordisk målestokk har moderniseringen i den nordligste delen av Lappland tatt til enda senere og gått enda hurtigere enn i Sør-Finland. Denne raske prosessen har forårsaket betydelige forskjeller i oppvekstmiljøet til de yngste og de eldste innflytterne i materialet. I intervjuene fremkom det meget forskjellige livserfaringer samt stor variasjon med hensyn til miljø og levemåte. De eldste informantene er født i sameområdet på 1930- og 1940-tallet. Mange av dem har i sin barndom levd slik de gamle gjorde, i ødemarksbygder uten landeveg, strøm og vannledninger; heller ikke snøscooteren kom i bruk før på 1960-tallet. De eldste mennene i materialet har i sine ungdomsår arbeidet i primærnæringer, med reindrift, jakt og fiske. De yngste

innflytterne er født på 1960-tallet. De har i sin barndom og ungdom levd i et Lappland som var i ferd med å bli hurtig modernisert, og som allerede var et svært annerledes miljø enn et par tiår tidligere. De aller yngste i materialet er unge som er født i hovedstadsområdet på 1970-tallet, og som hele sitt liv har bodd i en moderne storby.

Alle innflytterne har måttet tilpasse seg et annerledes miljø og en annerledes levemåte, noe som betyr så vel tilpasning til moderniseringen i det nordligste Lappland som flytting fra den arktiske landsbygda til et urbant miljø. I det begrensede materialet fantes det også forholdsvis mange innslag av internasjonal karakter. På nordisk nivå har slike internasjonale kontakter fra gammelt av vært karakteristisk for den samiske nasjonen som er urfolk i fire stater. Dette kom også frem i intervjuene med samer i hovedstadsområdet. Noen innflyttere er internasjonale også i en videre forstand: De har bodd mange år utenfor Norden, noen i flere enn ett land, og de har vært gift også med andre enn finske statsborgere. Same- ne i hovedstadsområdet tilhører på den ene side en nasjonal minoritet og et urfolk, på den annen side er de en av byens nyeste minoriteter blant mange andre minoriteter. Den samiske språkloven gjelder ikke andre steder enn i sameområdet, sameradioen høres ikke i hovedstaden, og den samiske yrkesskolen, det mobile samiske biblioteket og mange andre institusjoner i det moderne samfunnet som er viktige for samene, ligger bare i Sameland. Et viktig livsvilkår for språket under de nåværende forhold er at det fins undervisning i språket. Det undervises i samisk ved Helsingfors universitet, og tidligere har det vært kurs i samisk også ved et folkeuniversitet. De yngste av de intervjuede andregenerasjonssamene har fått undervisning i samisk i grunnskolen, der denne muligheten har eksistert de siste femten årene. Sameforeningen i Helsingfors har tilbudt forskjellige kurs i samisk språk og kultur for sine medlemmer og deres familier.

3. Å være same i hovedstadsområdet

Mange av informantene hadde bodd i forskjellige deler av Finland før de flyttet til Helsingfors, slik at de hadde erfaringer med finnenes holdninger til samer så vel i sameområdet som andre steder. De tristeste beretningene om finnenes rasisme kom fra sameområdet, mens Helsingfors derimot ble holdt for å være bedre enn de nordlige, østlige eller de indre deler av

Finland. Noen nevner flerspråkligheten og det internasjonale i Helsingfors som en fordel for samene. I informantenes beretninger om hvordan finnene forholdt seg, kom det også frem at pluralisme har blitt vanligere. Noen av de eldste innflytterne hadde i sin barndom fått oppleve rasisme i den grad at den i ettertid hadde påvirket livet deres. Om situasjonen som rådet på den tiden da intervjuene ble foretatt, ble det derimot fortalt at majoritetsbefolkningens holdninger overfor samer var blitt bedre, og helsingforsboernes holdninger i dag ble holdt for å være forholdsvis positive. En av de yngste kunne allerede bekymringsløst si at det er fint å være same, det er noe spesielt. Dessverre var dette likevel ikke hele sannheten om hvordan helsingforsboerne forholdt seg til samer. »En positiv holdning, men kunnskapen er liten, et snevert bilde«. Slik ble situasjonen karakterisert av en informant. Alle anså finnenes kunnskaper om samer som generelt svake, og helsingforsboernes forestillinger om samene som svært urealistiske. Det ble snakket om eventyrskikkelser og om eksotisme. Det ble fortalt at det er vanskelig å få helsingforsboere til å tro at man er same når man er et helt vanlig menneske. Tilsvarende hører man også fra andre steder. Informantene så ut til å ønske at man forholdt seg på en mer saklig måte til det at de er samer: »Riktige venner forholder seg til det som noe naturlig«. Også de individuelle forskjellene mellom helsingforsboerne ble nevnt: Enkelte er mer opplyste enn andre.⁹

Det er flere trekk i det finske samfunnet som forklarer mystifiseringen av samene: Den lappiske eventyrskikkelsen er konkret synlig som en skapning i slekt med nissen i byens utstillingsvinduer når det er tid for julemarkeder.¹⁰ Den finske underholdnings-, idretts- og forretningsverdenen utnytter skruppelløst den mytiske oppfatningen av samene og de »eksotiske« elementer som kan relateres til samekulturen. Dette er spesielt karakteristisk for finnene, for noe tilsvarende møter man ikke i den grad i Norge og Sverige.¹¹ I den nåværende situasjonen ser det ut til å råde et slags paradoks: På samme tid som pluralisme blir vanligere på noen livsområder, øker den etnografiske utbyggingen på andre hold, og den gamle rasismen søker nye former.¹²

⁹ LINDGREN 2000a, 106–125.

¹⁰ Ibid., 62–66.

¹¹ AIKIO og AIKIO 1993.

¹² AIKIO 1999.

Informantene opplevde videre at massemediene hadde både positiv og negativ innflytelse. Visse komikers underholdningsprogram på fjernsyn på overgangen mellom 1980- og 1990-tallet ble nevnt som negative. Mange aktualitetsprogram samt fjernsynsserien »Den femtende stammehøvdingen«, som var laget av samene selv, ble nevnt som noe positivt. Det ble også tatt frem at samene selv best kan gi saklig informasjon.

Det må sies at det i finnenes metakulturelle bevissthet fins mulighet til større saklighet overfor samene, og at den ekte pluralisme bare er i sin begynnelse. Den finske rasismen overfor urbefolkningen kan være hundrevis av år gammel, og det ville heller ikke være realistisk å forvente at den skulle forsvinne helt i løpet av noen tiår. Det at holdningene i tiårene etter krigen har utviklet seg i en bedre retning og at også saklig informasjon om samene i det siste har økt, er noe som gir optimisme og grunnlag for tro på fremtiden. Mange av informantene sa at de hadde opplevd at majoriteten forholdt seg nøytralt eller positivt til samer. På den annen side kan det konstateres at også motstanden mot minoritetens emansipasjon blir annerledes og kamufleres.¹⁵ Pluralismen har økt på grunn av den nye emansipatoriske dialogen som de siste tiårene har oppstått mellom majoritet og minoritet, takket være samenes samfunnsmessige aktivitet. Samene har utviklet åpne måter å møte majoriteten på i det offentlige rom, og urbane samers innsats i dette arbeidet har vært betydningsfull.

I intervjuene ble det fortalt om meget forskjellige måter å møte den finske rasismen på. Det ble fortalt om redsel, skam, om det å skjule det samiske og avstå fra det, om språkskifte og om at man ikke har tort å skaffe seg bedre utdanning. I et par svar kom det frem en redsel for hvordan majoriteten vil reagere på minoritetens emansipatoriske virksomhet. På den annen side ble det også fortalt om sterke reaksjoner, som for eksempel det å engasjere seg i minoritetspolitisk virksomhet. Det at stemningen endret seg i en mer pluralistisk retning, ble reflektert ved at det kom frem uttrykk for samenes selvrespekt og etniske stolthet. Det ble fortalt at man før skammet seg over å være samisk, eller at det ble holdt skjult, men nå var man stolte av det, og det ble artikulert helt åpent.

Måtene å reagere mot rasisme på og den individuelle indentitetsstrategien som samiskfødt person i byen, er forbundet med hverandre. Stem-

¹⁵ TUULENTIE 1999, PÄÄKKÖNEN 1999, STOOR 1999.

ningsskiftet vises også på den måten at det blant de eldre var mer dramatiske motsetninger når det gjelder utformingen og forvaltningen av den individuelle identiteten enn blant de yngre. Ytterliggående eksempler er to personer født på 1940-tallet, som begge i sin barndom hadde måttet lide under rasisme.¹⁴ Den ene ønsket å avstå helt fra det samiske ved seg, og dette var en årsak til at vedkommende syntes at det var bedre å bo i Helsingfors enn i Lappland: »Her kan man assimileres«. Den andre var en etnisk aktivist, som fortalte om innflytelsen fra barndommens triste minner, at »Det stiger fremdeles opp aggresjoner i meg. Av den grunn har jeg gjort det jeg har kunnet for å bedre samenes stilling.« Blant dem som var født på 1960- og 1970-tallet var forskjellene mellom identitetsstrategier tydelig mindre. De fleste forholdt seg positivt til det å være same, og også unge andregenerasjons byboere tok del i sameforeningens virksomhet. En av de unge kjente seg riktignok løsrevet fra det samiske, men dette virket ikke som noen traumatisk opplevelse, iallfall ikke på grunnlag av intervjuet.¹⁵

I noen undersøkelser har man registrert at i samenes såkalte internatgenerasjon,¹⁶ det vil si blant dem som er født på 1940- og 1950-tallet, er de minoritetsemansipatoriske holdningene mer radikale enn blant yngre samer.¹⁷ Internatgenerasjonen er en pionergenerasjon, som med sin virksomhet snudde den rådende monistiske linjen i en mer pluralistisk retning. Takket være dette har påfølgende generasjoner fått vokse opp i en atmosfære som er mer tolerant enn tidligere. Kan hende har det også skjedd en endring i måten internatgenerasjonen forholder seg på. En av de aktive samene i Helsingfors uttrykte det slik: »Ikke så voldsomt (lenger som tidligere). – Propaganderingen har tatt slutt. Men dette er mer omfattende, og forhåpentligvis også dypere.«

Det at jeg intervjuet urfolk i en storby, vekket iblant forestillinger om elendighetsforskning. En slektning av meg fra Helsingfors antok at man

¹⁴ LINDGREN 2000a, 196–199, 214–217.

¹⁵ Ibid., 117–121.

¹⁶ Internatgenerasjonen har man kalt de samene som hadde sin skolegang på 1950- og 1960-tallet (VALKONEN 1998). Barn fra vegløse ødemarksgreider måtte bo på internat fra de var 7 år gamle, og mange kunne bare komme hjem i lengre ferier. De samene som var eldre enn disse, gikk på omgangsskole i kortere perioder, og en del ble stående helt eller nesten helt uten skolegang.

¹⁷ STORDAHL 1997, STORDAHL 1998, HOVLAND 1996, HIRVONEN 1999.

sikkert får penger til forskning av denne art, »For det er jo ganske rørende at noen forsker på hvordan de stakkars samene lider her i storbyen«. Antakelsen var ut fra mine egne inntrykk ikke særlig treffende, men fortalte mer om oppfatningene hos en helsingforsboer enn om den virkeligheten jeg møtte da jeg holdt på med intervjuene. Noen innflyttere fortalte også om smertefulle tilpasningsproblemer de første årene i Helsingfors, men vanligvis sa informantene at de i dag trives godt. Da jeg holdt på med intervjuene, besøkte jeg trivelige boliger rundt omkring i hovedstadsområdet, og jeg møtte statsborgere som klarte seg normalt godt i livet. Til Helsingfors har folk ofte kommet for å studere eller finne arbeid. De arbeidsløse samene bor ikke i hovedstadsområdet, men i sameområdet, der arbeidsledighetsprosenten er særlig høy. Flyttebevegelsen har også uten tvil vært i den grad utvelgende, slik at de samene som har bosatt seg fast i hovedstadsområdet, er blant dem som også har funnet seg til rette der. Bysamene gjorde inntrykk på meg som interessante personligheter som har et videre perspektiv på livet enn vanlig. Flerkulturalitet og tilpasningsprosesser er utfordringer, men også en rikdom. Også ifølge Valkonen sa bysamene at de trives. Takket være at det samiske har fått en ny oppvåkning, sier noen at de har det riktig bra, om de ikke endatil har sin beste tid nå.¹⁸

Et urbant liv syntes ikke i og for seg å være noe problem. Derimot følte det som byboer ifølge noen informanter å være selvmotsigende å være same – riktignok på langt nær etter alles mening. En årsak er majoritetens manglende forståelse og den tradisjonelle forestillingen finnen har om samer. På den annen side viste det seg at urbanisering, modernisering og forholdet til det samiske iblant kunne være et vanskelig spørsmål, også for samene selv. Disse to sidene ved saken er forbundet med hverandre, for minoriteten er mottakelig for å tilegne seg eksterne oppfatninger fra den dominerende majoriteten. Dette utgjør en utfordring for bysamenes etniske utholdenhet. De vanligste oppfatningene om det å være same var på en eller annen måte forbundet med den premoderne levemåten i den arktiske naturen, enten oppfatningene representerte rasistisk pejorative holdninger, var eksotisk beundrende, etno-romantiske, eventyraktige eller mer saklige. Det å være urban same står i konflikt med alle forestillingene man er vant til å forbinde med det samiske. Sne-

¹⁸ VALKONEN 1998, 60, 65–67.

vre stereotypier kan forårsake marginalisering innenfor en gruppe, slik som mange samer og utenforstående forskere har konstatert de siste årene.¹⁹ Marginaliteten igjen står i konflikt med det faktum at over halvparten av Finlands samer i dag bor utenfor sameområdet.

Under den nasjonalistiske bevegelsen på 1800-tallet ble den finsk-nasjonale symbolikken skapt av elementer fra bondekulturen. Denne forestillingen har holdt seg lenge etter at levemåten er blitt modernisert og urbanisert. Selv om finnene fremdeles drøfter sin identitet, settes det ikke spørsmålsteget ved hvorvidt individene er finske, selv om de er byboere. Derimot møter bysamene fra majoritetshold spørsmålet om de er »ekte« samer eller samer i det hele tatt. Moderniseringen berører alle som bor i de nordiske landene. Likevel godtar man uten videre finnes og skandinavenes nasjonale identitet, selv om det er en åpenbar konflikt mellom den tradisjonelle nasjonale symbolikken og dagens virkelighet. Om samene derimot tenker man ofte at det å være samisk forutsetter en viss levemåte. Den »ekthet« de utenforstående ettersøker, synes likevel å være et svært vagt begrep.²⁰

Informantene hadde altså ulike syn på hvorvidt man samtidig kan være både urban og same. Noen anså at det samiske utelukkende tilhørte den tidligere naturnære livsformen eller tidligere tradisjoner. Deres identitetsstrategiske standpunkt var å assimileres i majoriteten. En person som ikke stod for assimilering, hadde kritiske meninger om modernisering generelt, og respekterte den gamle samiske kulturen spesielt sterkt. En etnisk aktivist kjempet fra Helsingfors for naturen i nord, for primærnæringene og for en bærekraftig utvikling. Mange informanter forholdt seg positivt til det at de som byboere var samer, og mente at den samiske kulturen like godt som en hvilken som helst annet nasjons kultur kan moderniseres.²¹

En del informanter deltok i slik kultur- og samfunnsmessig virksomhet som skaper moderne samisk kultur. Den urbane samiske kulturen har sitt særpreg på tilsvarende måte som andre nasjonale kulturer. Selv om den allmenne globaliseringen fører folk nærmere hverandre, ødelegger den ikke kulturenes ulikhet, og heller ikke menneskenes opplevelse

¹⁹ Nærmere LINDGREN 2000a, 54–57, 69–73.

²⁰ VALKEAPÄÄ 1971, LEHTOLA 1999, LINDGREN 2000a, 57–69.

²¹ Ibid., 136–143.

av nasjonal eller etnisk identitet. Selve moderniseringsprosessen realiseres ulikt i ulike grupper og skaper en moderne kultur, som gruppene identifiserer seg med. Dette gjelder like mye for samer som for finner, nordmenn eller svensker, på samme måte som for de ulike delområdene av de nasjonale kulturene. En statisk og essensialistisk oppfatning av kultur eller forestillinger om »ekte« kultur er blitt kritisert så vel fra kulturforsknings- som fra samfunnsvitenskapelig hold, og også samiske forskere og forfattere har kritisert slike kulturbegrep.²² Veli-Pekka Lehtola har som motstykke fremlagt en samisk synsmåte »om å leve med to skinn«. Det vil være å unngå enkle definisjoner, å anerkjenne mangfold, å leve i grensesoner og å bevege seg på en kreativ måte mellom to eller også flere livsoppfatninger.²³ Dette kan man kombinere med det en informant sa: Hun har helt tydelig to verdener, hjembygda i Lappland, og Helsingfors, og hun trives i dem begge.²⁴

Ifølge Sari Valkonens undersøkelse røkter ikke bosted og yrkesutdanning ved bysamenes identitet, selv om det i noen svar fremkom en svak ambivalens.²⁵ De fleste av de samene jeg intervjuet, mente at den samiske kulturen er i ferd med å endres og skal få endres akkurat som alle levende kulturer. Noen betonet identifisering med det samiske og det å være same og leve som same som en motsetning til stereotype kulturtrekk. Det ble sagt at samisk kultur er »vanlig liv« og å være »same selv, retten til å være same« er en menneskerett.

4. Bruken av samisk

I mange språksosiologiske undersøkelser fra 1970-tallet og fremover har man blant de etniske gruppene på Nordkalotten oppdaget betydelig språklig assimilasjon.²⁶ Mange forskere har på en eller annen måte festet sin oppmerksomhet ved at mangel på språklige menneskerettigheter forårsaker assimilasjon, selv om denne termen, som er gjort kjent av Tove

²² Kilder *ibid.* 66–69.

²³ LEHTOLA 2000b, 192–195.

²⁴ LINDGREN 2000a, 206.

²⁵ VALKONEN 1998, 61f., 64.

²⁶ Bl.a. JAAKKOLA 1973, MÜLLER-WILLE 1974, AIKIO og LINDGREN 1973, AIKIO og LINDGREN 1982, JERNLETEN 1982, HELANDER 1984, LINDGREN 1984, LINDGREN 1995, AIKIO 1987a, AIKIO 1988.

Skutnabb-Kangas og Robert Phillipson, først ble skapt på 1980-tallet. På 1990-tallet har revitalisering eller vitalisering av minoritetsspråk blitt et nytt forskningstema.²⁷

Før moderniseringen har samene i det nordligste Lappland kunnet leve et liv med selvberging, og leve dette livet i og på sitt eget språk fra generasjon til generasjon. Moderniseringen, som skjedde i raskt tempo, har knyttet urbefolkningen mye tettere enn tidligere til nasjonalstaten, der de tallmessig sett er en ganske liten minoritet. Når det gjelder menneskets språklige nærmiljø, har moderniseringen i sameområdet betydd en stor økning i bruken av majoritetsspråket på bekostning av minoritetsspråket. Takket være samenes minoritetsemansipasjon fra 1970-tallet og fremover, begynte man etter hvert å bruke samisk også innenfor slike, i dagens verden, viktige domener som i skolen, i massemedia og også når man skulle besørgje offisielle ærender. Men sett fra perspektivet til den språksosiologiske forskningen har denne utviklingen av flerspråklighet bare så vidt begynt. Den språklige omgivelsen for de samene som har flyttet fra Lappland til byene, har endret seg enda mer enn for dem som bor i sameområdet.²⁸

Det er en forbindelse mellom modernisering og språklig assimilasjon, men det dreier seg likevel om to forskjellige ting. Modernisering behøver ikke automatisk å innebære språklig assimilasjon. For eksempel ble det i Sør-Finland på slutten av 1800-tallet og i begynnelsen av 1900-tallet bygget et samfunn som ble modernisert og industrialisert parallelt på to språk, samtidig som emansipasjonen av det finske språket gav det et løft slik at finsk ble et likeverdig språk med svensk. Språkets posisjon i samfunnet og minoritetens språklige rettigheter har avgjørende innflytelse på hvorvidt et språk vil bli truet eller ikke når samfunnet moderniseres. De samiske språkene har vært uoffisielle i Finland frem til 1992. Selv om den samiske språkloven har vært gyldig i omkring 15 år, er anvendelsen av den i dag innenfor viktige domener enda ikke overbevisende. Med hensyn til moderniseringen av de samiske språkenes stilling, råder det for øyeblikket en tilstand av forsinkelse, som forårsaker språklig assimilasjon, med andre ord tap av språk. Det gjøres forsøk på å bedre saken

²⁷ Angående samisk bl.a. AIKIO 1994, HUSS 1999, LINDGREN 1995, LINDGREN 2000b, LINDGREN 2001, TODAL 2002, PASANEN 2003.

²⁸ LINDGREN 2000a, 23–48.

ved å utvide bruksområdene for samisk samtidig som det på grasrotplan skjer en bevisst revitalisering av språket. Situasjonen har ført til kappløp mellom språkskifte og revitalisering av minoritetsspråket. Modernisering av språket og en forbedring av dets stilling i samfunnet krever et arbeid som i praksis ikke passer best for de samene som ifølge finnenes tradisjonelle forestilling om samer er »ekte«. Det er altså ikke nødvendigvis reindriftssamene som har revitaliseringsnøkkelen i sine hender. Mange urbane samer har da også gjort et betydningsfullt arbeid i denne sammenhengen.²⁹

Studiet av informantenes språklige biografi forteller på den ene side om sterk assimilasjon og på den annen side om en begynnende revitalisering av språket. Assimilasjonen har begynt allerede i sameområdet, og den har fortsatt i byen. Blant de etniske aktivistene har revitaliseringen tatt til på 1970-tallet, og blant de andre ser revitalisering av språk og kultur ut til å ha kommet i gang på slutten av 1980- og på 1990-tallet. På den tiden da intervjuene ble foretatt, så det ut til at revitaliseringen etter hvert bredte seg. Revitalisering av språket skjedde likevel slett ikke hos alle informantene. Som allerede nevnt, var en del for assimilasjon, mens noen forholdt seg nærmest likegyldige til saken. Noen forholdt seg positivt til det samiske og til å bevare det, men brukte språket forholdsvis lite eller ikke i det hele tatt. Fordi samene har manglet språklige rettigheter, er det ikke til å undres over at det skjer språklig assimilasjon. Snarere er det overraskende at det skjer en revitalisering av deres eget språk blant samer i Helsingfors og blant andre bysamer.

Hvor og når ble det snakket samisk i Helsingfors på den tiden intervjuene ble foretatt? I de første årene av 1990-tallet var det i hovedstadsområdet for det første samer som bodde der, som brukte samisk seg imellom ved siden av finsk. For det andre brukte samer som bodde i nord, samisk når de var i byen, og en liten gruppe finske samevenner brukte samisk sammen med samer. Samer som bodde i hovedstadsområdet brukte samisk i sine hjembygder eller når de var andre steder i Sameland, og nesten alle hadde forholdsvis livlig kontakt med Lappland takket være stadige telefonforbindelser og regelmessig reising; bare hos

²⁹ Heller ikke emansipasjonen av det finske språket og oppbyggingen av moderne finsk på 1800-tallet hørte med til jordbrukernes arbeidsteig, men til de akademiske fennomanenes arbeid (hvorav mange egentlig hadde svensk som morsmål).

et par informanter var det blitt liten kontakt. Dessuten brukte folk som kom fra samme bygd fortsatt samisk i Helsingfors sammen med venner og slektninger som bodde i hovedstadsområdet samt i samisk forenings- og kulturvirksomhet, og i den omgangskretsen som hadde vokst frem gjennom denne kontakten. På universitetet fantes det en omgangskrets av samer og finner som studerte samisk, og mange samer hadde kontakter som hadde oppstått tilfeldig med andre samer i hovedstadsområdet.³⁰

Ingen av de personene jeg intervjuet, kjente et eneste samisk par i hovedstadsområdet; derimot var ektefellen eller samboeren i alle tilfellene ikke samer. Når man i tillegg til dette tar i betraktning forholdene i hovedstadsområdet og det samiske språkets stilling som minoritetsspråk, ville det ikke overrasket meg om samisk ikke ble snakket som hjemmespråk i byen i det hele tatt. Enkelte informanter brukte likevel samisk hjemme med et av familiemedlemmene, enten bare samisk, eller ved siden av finsk, med den finske ektefellen eller samboeren eller med ett eller flere av barna, eller med alle barna. Også noen andregenerasjons byboere kunne snakke samisk med sin samiske far eller mor. Når man sammenligner situasjonen i dag med det som kom frem i intervjuene om hjemmespråket i Helsingfors fra og med 1970-tallet, så det ut til at bruken av samisk heller var økende enn minkende. Likevel brukte man samisk bare i noen få hjem med noen familiemedlemmer. Finsk og samisk var likevel ikke de eneste hjemmespråkene i materialet; andre språk var svensk, engelsk og spansk. Av disse var svensk og spansk ektefellens eller samboerens morsmål, mens engelsk var i bruk som parets eneste felles språk.³¹

Blant samene i hovedstadsområdet var det store forskjeller med hensyn til hvor mye de brukte samisk. En del brukte samisk sammen med alle samisktalende personer, mens noen ikke snakket samisk i det hele tatt. Noen brukte samisk nærmest bare muntlig, andre leste og skrev det også. I den mest samiskspråklige enden av kontinuumet fantes det en person som snakket samisk også til samer som riktignok forstod samisk, men som vanligvis snakket finsk med andre samer.³² I den mest forfinskede enden fantes det personer som ikke engang i sitt barndomshjem og

³⁰ LINDGREN 2000a, 150–158.

³¹ Ibid., 146–150.

³² Ibid., 205–209.

heller ikke seinere hadde snakket samisk.³³

Et ytterliggående eksempel på individuelt språkskifte var en person som begynte på den finske folkeskolen som enspråklig samisktalende, men som helt sluttet å snakke samisk etter at hun allerede som ung hadde flyttet fra sin hjembygd. Fra da av snakket hun bare finsk, også med sin mor, som bodde i Lappland, og også med alle sine andre pårørende.³⁴ Tilfeller som ligner på dette kjenner man også fra sameområdet. Marjut Aikio forteller denne tragediske historien om språklig assimilasjon:

Informanten hadde som enspråklig samisktalende måttet reise fra ei ødemarksbygd til finsk skole og internat, og etter at han hadde opplevd et fullstendig kultursjokk, bestemt seg for ikke mer å skulle snakke et eneste ord på sitt morsmål samisk. Forut for denne plutselige bestemmelsen om språkskifte hadde han i et par års tid vært fullstendig taus på skolen.³⁵

Det som kanskje gjorde størst inntrykk på meg av de ulike tilfellene av individuell revitalisering, var en mor som konsekvent snakket samisk til sitt barn i helt finskspråklige omgivelser. Etter at hun hadde flyttet fra sin hjemtrakt, var hennes bruk av samisk først blitt merkbart redusert. Mange år seinere begynte hun på nytt å studere sitt opprinnelige morsmål, skaffet seg lese- og skriveferdighet og begynte å snakke samisk sammen med andre samiskspråklige. I denne perioden fikk hun barn og bestemte seg allerede under svangerskapet for å snakke samisk til barnet sitt. Fordi barnets omgivelser var helt forskjellig fra det miljøet hun selv var omgitt av i sin barndom, måtte hun stadig arbeide med ordbok når hun gjennomførte sin beslutning om å snakke samisk til barnet.³⁶

I det følgende vil jeg gi et sammendrag av hvilke individuelle faktorer som i det analyserte materialet ser ut til å være forbundet med graden og frekvensen av bruk av samisk hos informantene. Den første faktoren som hadde innvirkning på bruken av samisk, var språket i barndomshjemmet. Jeg klassifiserte språksituasjonene i innflytternes barndomshjem i fire grupper, ut fra hvilket språk familiemedlemmene har brukt seg imellom: *samiskspråklig*, *hovedsakelig samiskspråklig*, *hovedsakelig finskspråk-*

³³ Se f.eks. språksosiologisk profil *ibid.*, 217–219.

³⁴ *Ibid.*, 196–199.

³⁵ AIKIO 1988, 136.

³⁶ LINDGREN 2000a, 201–205.

lig og finskspråklig hjem.³⁷ Den variasjonen som i forhold til dette kom til syne mellom innflytterne, var forventet, ut fra hva tidligere forskning sier om språksituasjonen i ulike deler av sameområdet i nær fortid.³⁸ Det fremkom regionale forskjeller; i de eldre personenes barndomshjem var det blitt snakket forholdsvis mer samisk enn i de yngres barndomshjem; i etnisk sett helt samiske hjem var det blitt snakket betydelig mer samisk enn i finsk-samiske hjem. Sett ut fra hvorvidt innflytterne snakket samisk med sine nære slektninger på den tiden da de flyttet, klassifiserte jeg informantene i to grupper, *samiskspråklige* og *finskspråklige* innflyttere.³⁹ De samiskspråklige er i det minste tospråklige, alle snakker og skriver finsk godt. Størstedelen av informantene snakket nordsamisk, men også skoltesamisk og enaresamisk var representert i materialet. En av innflytterne var trespråklig, da han snakket både enaresamisk, nordsamisk og finsk.

To samiskspråklige innflyttere brukte ikke samisk lenger i det hele tatt på den tiden da intervjuene ble foretatt på 1990-tallet. De andre brukte det mer eller mindre. En finskspråklig innflytter har seinere begynt å revitalisere samisken, mens derimot andre som tilhører denne gruppen, fortsatt ikke brukte samisk. En andregenerasjons byboer hadde på den tiden da intervjuene ble foretatt, begynt å studere samisk, selv om hennes samiske foreldre aldri har brukt samisk med henne. På slutten av 1990-tallet snakket hun allerede helt flytende samisk og brukte samisk sammen med andre samer.⁴⁰ De andre andregenerasjons byboerne jeg intervjuet, som brukte eller hadde brukt samisk, hadde snakket det med sin samiske forelder eller med sine besteforeldre. Barndommens hjemmespråk har altså, som man også kan forvente, stor betydning for hvorvidt personen kommer til å bli en som bruker den etniske gruppens eget språk eller ikke. I forhold til dette hadde det hos noen av personene seinere likevel skjedd endringer i begge retninger: Det fantes eksempler både på at man hadde avstått fra språket og på revitalisering.

Under analysen av endringene som fremkom i forbindelse med språkvalgene, klassifiserte jeg informantene i tre grupper ut fra om og eventuelt

³⁷ LINDGREN 2000a, 166–170.

³⁸ Bl.a. AIKIO og LINDGREN 1973.

³⁹ LINDGREN 2000a, 168–170.

⁴⁰ Ibid., 209–211.

hvordan samisk ble brukt før og etter de flyttet til byen, og tilsvarende hos byboerne i andre generasjon fra barndom til ungdomsår og voksen alder. Som *språkskiftere* betegner jeg personer som enten helt har avstått fra å bruke samisk eller som har gått over til å bruke finsk med vesentlig flere personer som de før snakket samisk med. Som *finskspråklige* betegner jeg personer som ikke brukte samisk på den tiden da intervjuene ble foretatt og ikke hadde brukt det tidligere heller. Som *brukere av samisk* betegner jeg personer som fremdeles bruker samisk med de menneskene eller gruppene av mennesker som de også brukte det med i sin barndom. Som *vitalisatorer* av samisk anser jeg dem som etter at de ble voksne, har utvidet bruksområdet for samisk fra muntlig til skriftlig og fra uoffisielle situasjoner til offisielle, samt dem som etter flyttingen først har snakket relativt lite samisk, men så bevisst har begynt å bruke samisk igjen sammen med samiskspråklige samer. Vitalisatorer er også de opprinnelig finskspråklige samene som hadde begynt å studere samisk.⁴¹

Elina Helander og Marjut Aikio har redegjort for at etnisk bevissthet har hatt innflytelse på språkvalget hos noen samer i sameområdet.⁴² Den individuelle identitetsstrategien er den faktoren som i materialet av samer i Helsingfors tydeligst har sammenheng med hvilken retning bruken av samisk har utviklet seg i etter flyttingen. Det ser ut til at betydningen av denne faktoren aksentueres i bysamenes situasjon. Jeg klassifiserte identitetsstrategien ut fra to faktorer: a) hvorvidt informanten hadde deltatt i samisk kultur- og samfunnsmessig virksomhet, og i hvilken grad, og b) hva han/hun i intervjuet ga uttrykk for om hvordan han/hun forholdt seg til det å være same. I klassifiseringen tok jeg hensyn til hele intervjuet og ikke bare til svar på noen bestemte spørsmål. Den delen av materialet som berører språkvalgene, holdt jeg helt utenfor definisjonen av identitetsstrategi. I materialet fremkom det fire typer av identitetsstrategi: *de som assimilerer seg i majoriteten, de som forholder seg positivt til det å være same, de som deltar i samisk virksomhet og etniske aktivister*.⁴³ I tabellene 2 og 3 (s. 104) ser man hvordan bruken av samisk hadde endret seg i samegrupper som hadde ulik identitetsstrategi.

Alle aktivistene og noen deltakende var språkvitalisatorer. De som skiftet

⁴¹ Ibid., 170–173.

⁴² HELANDER 1984, 155–156, 159–160, 198; AIKIO 1988, 152, 224, 231.

⁴³ Se nærmere LINDGREN 2000a, 127–136.

<i>Type identitetsstrategi på 1990-tallet</i>	<i>Bruk av samisk</i>	
	<i>I flytteperioden</i>	<i>Etter flyttingen</i>
Etniske aktivister	Samiskspråklige	Vitalisatorer av samisk
Deltakende	Samiskspråklige	Vitalisatorer av samisk Brukere av samisk
	Finskspåklige	Vitalisatorer av samisk Finskspåklige
Positiv holdning	Samiskspråklige	Samiskspråklige Språkskiftere
	Finskspåklige	Finskspåklige
Assimilerer seg i majoriteten	Samiskspråklige	Språkskiftere
	Finskspåklige	Finskspåklige

Tabell 2: Etnisk identitetsstrategi og bruken av samisk: Innflyttere

språk, ønsket å assimileres i majoriteten, eller de hadde en positiv holdning til det å være same. I den gruppen som hadde en positiv holdning var det mest variasjon, men der var det ikke en eneste vitalisator. De som var for assimilasjon, var enten språkskiftere eller opprinnelig finskspråklige. Det var forskjell mellom språkskifte blant de som var positive og blant de som var for assimilasjon. De som var positive og hadde sluttet å snakke samisk, hadde hatt finsk som det dominerende språket allerede i barndommen og hadde snakket samisk f.eks. bare med en bestemor. De som var for assimilasjon og hadde skiftet språk, kom fra samisktalende barndomshjem.⁴⁴

Alle byboerne i andre generasjon hørte på den tiden da intervjuene ble foretatt, med til den gruppen som var positiv til det å være same, og en av dem begynte seinere på 1990-tallet å være aktivt medlem av sameforeningen. Bruken av samisk hadde i denne gruppen, som bare bestod av fem unge mennesker, sammenheng med alder, men i omvendt rekkefølge i forhold til innflytternes hjemmespråksituasjoner i barndommen. De to yngste brukte nemlig samisk mer enn de tre eldste. Den eldste var språkskifter, den nesteldste var finskspråklig, den tredjeeldste var bruker

⁴⁴ LINDGREN 2000a, 176–178.

<i>Type identitetsstrategi på 1990-tallet</i>	<i>Bruk av samisk</i>	
	<i>I barndommen</i>	<i>På 1990-tallet</i>
Deltaker	Finnspråklig	Vitaliserer samisk
Positiv holdning	Samiskspråklige	Vitaliserer samisk Bruker samisk Skiftet språk
	Finnspråklig	Finnspråklig

Tabell 3: Etnisk identitetsstrategi og bruk av samisk: Informanter født i Helsingfors

av samisk og de to yngste var vitalisatorer av samisk. Det var blitt snakket mest samisk hjemme til den aller yngste, som også hadde gått på språkkurs i samisk. Den tidligere nevnte personen som var aktivt medlem av sameforeningen, var den nestyngste i materialet.⁴⁵

Identitetsstrategien hadde også tydelig sammenheng med bruken av samisk som skriftspråk. Mangelen på språklige rettigheter kom til syne ved at bare aktivistene leste mye på samisk. I tillegg til dem sa bare én av de deltakende at han kunne skrive samisk godt. Slik ferdighet i å lese og skrive sitt eget språk, som man i de nordiske land vanligvis anser som selvsagt, er altså en luksus og bare for de aller mest aktive. Det var over halvparten av informantene som knapt leste eller skrev samisk. Videre ser det ut til at alder i noen grad er forbundet med bruk av tale- og skriftspråket, for den nevnte allmenne asymmetri mellom muntlig og skriftlig språkferdighet minket blant de unge som var født på 1960- og 1970 -tallet. Identitetsstrategien forårsaket ikke så dramatiske forskjeller blant dem som blant de eldre personene; derimot stod lese- og skriveferdigheten i et klart forhold til hvor mye personen brukte samisk muntlig.⁴⁶ Innflytelsen språkundervisning i samisk hadde på samisk språkbruk, har i materialet sammenheng med to forhold: identitetsstrategi og alder. Aktivistene og en del av de deltakende samene hadde i tillegg til vanlig skolegang på eget initiativ skaffet seg utdanning i morsmålet sitt; det hadde en klar

⁴⁵ Ibid., 174–175.

⁴⁶ Ibid., 182–190.

sammenheng med deres etniske strategi. Økningen i samiskundervisning de siste tiårene har derimot hatt innflytelse på hvordan materialet som gjelder de yngste informantene med hensyn på lese- og skriveferdighet skilte seg ut fra materialet som gjaldt de eldre informantene. Hvordan alder viser seg i språksosiologiske profiler, sier noe om både assimilasjon og begynnende revitalisering. Assimilasjon kommer særlig til syne i informantenes hjemmespråk. De unges gjennomsnittlig bedre lese- og skriveferdighet samt den innbyrdes aldersrekkefølgen blant byboerne i andre generasjon når det gjelder bruk av samisk, er tegn på at språkets samfunnsmessige posisjon i det siste er blitt bedre.

I tidligere forskningslitteratur er det kommet frem at det er forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder tospråklighet blant Nordkalottens minoriteter. Det har likevel skjedd endringer i forskjellenes art, og her kan man skille mellom tre perioder. Før den omfattende assimilasjonen tok til, var det eldre kvinner som mest hadde brukt minoritetsspråkene.⁴⁷ I minoritetenes typiske språklige assimilasjon i den fasen da samfunnet holdt på å bli industrialisert, er det derimot kommet til syne en tydelig tendens, nemlig at kvinnene raskere enn mennene har gått over til å bruke majoritetsspråket. Slik er det blant samer, tornedalinger og kvener forskjellige steder på Nordkalotten oppstått en situasjon der minoritetsspråket er mer i bruk blant menn enn blant kvinner.⁴⁸ Den tredje perioden med etnisk og språklig revitalisering er ennå et så nytt fenomen at det fins bare ganske lite kunnskap om eventuelle kjønnsforskjeller i forhold til språkvalg mellom minoritet- og majoritetsspråk. Likevel viser informasjon fra forskjellig hold til at kjønnsforskjellen i assimilasjonsfasen ser ut til å bli opphevet. Kvinnene er iallfall like aktive eller endatil mer aktive enn mennene, særlig når det gjelder revitalisering på grasrotnivået.⁴⁹ Også i materialet med samer i hovedstaden var det flere kvinner enn menn som holdt på med å revitalisere språket, men man må huske at materialet er begrenset.⁵⁰

⁴⁷ AIKIO 1988, 107–113, 195–199.

⁴⁸ Bl.a. JAAKKOLA 1973, LINDGREN 1984, AIKIO 1988.

⁴⁹ AIKIO 1994, LAKOMÄKI 1997, HUSS 1999.

⁵⁰ LINDGREN 2000a, 179–182.

5. Fremtid?

Blant bysamer i hovedstadsområdet har det altså helt til det siste skjedd assimilasjon i majoriteten og avståelse fra samisk språk, men samtidig også styrking av samisk identitet, og revitalisering av samisk språkbruk, samt utviding til områder for skriftlig og offentlig bruk av samisk. De samfunnsmessige forholdene er slik at de favoriserer assimilasjon. Til tross for det virket det som om revitalisering var en økende tendens på 1990-tallet.

I Helsingfors har det fra 1800-tallet av vært mange små minoriteter som har bevart sitt språk og sin identitet. Av disse minoritetene har det i forhold til to, nemlig russere og tyskere, vært slik at etterkommerne av mange familier som kom for flere generasjoner siden, er blitt forfinsket eller språklig forsvensket. Minoriteter som bruker disse språkene, eksisterer likevel stadig, fordi det fra moderlandet er kommet nye innflyttere, enten i visse perioder eller uavbrutt. Det samme kan man konstatere om for eksempel finnene i Stockholm, som har eksistert fra og med byens grunnleggelse av. Samene i Helsingfors-området har her noe til felles med disse minoritetene. Det kan anses som sannsynlig at det også i fremtiden vil skje flytting fra sameområdet til hovedstadsområdet, i den grad forholdene kommer til å være noenlunde de samme som nå. På samme måte kan man forvente at unge samer også i fremtiden vil komme til Helsingfors for å studere. Kontinuitet i bruken av samisk i hovedstadsområdet er altså ikke bare avhengig av hvorvidt også de generasjonene som kommer etter de nåværende urbane samene, kommer til å bruke samisk. Det samiske i byen kan bare bestå som en del av det samiske folket. Fremtiden til samene i Helsingfors avhenger altså mest sannsynlig av hva som skjer i sameområdet og i hele Sameland. Er det assimilasjon eller revitalisering som kommer til å vinne?

Informantene hadde ulike syn på kontinuiteten for samisk språk. Noen av dem som ut fra sin identitetsstrategi ville bli assimilert i majoriteten, virket pessimistiske. Fordi de anså den samiske kulturen som noe som hørte til den gamle tidens livsform, var det etter deres mening ikke stort mer igjen av det samiske. Noen av dem som ut fra sin identitetsstrategi var positive, var i sine uttalelser enten selvmotsigende eller åpent uvitende: »Man har alltid ventet på at det skal forsvinne, men det har enda ikke skjedd. På en pessimistisk dag tror jeg at det (det samiske

språket) har forsvunnet helt før år 2100.« De som var positive, deltagende eller aktivister uttrykte optimisme i forhold til samisk språk og samenes fremtid.⁵¹

Optimismen var i nesten alle svarene på en eller annen måte forbundet med økende pluralisme og emansipasjon for urfolket. Som grunn for bevaring ble følgende nevnt: bedring av samenes selvfølelse, en mer synlig samisk kultur enn før og mer samisk språk i media, litteratur og undervisning. Som en forutsetning for kontinuiteten for samisk mente en informant at det viktigste er at måten samfunnet forholder seg på, må endres: »Samarbeid mellom samer og finner er avgjørende. Hvis det blir slik som før, er det ikke mye å forvente.« Her bringer man frem samfunnets ansvar. I vår tid er viktige språkbruksomener behersket av majoriteten. Blir minoriteten gitt realistiske muligheter til å utvikle sin språkbruk slik at den svarer til vår tids behov?

Litteratur

- AIKIO, Marjut: »Om to minoritetsspråk og flerspråklighetsprofiler i Nord-Skandinavia«. I: JULKU, Kyösti (Utg.): *Nordkalotten i en skiftende värld. Tredje nordiska symposiet om Nordskandinaviens historia och kultur*. (= *Studia Historica Septentrionalia*; 14:2). Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 1987. 132–163.
- AIKIO, Marjut: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980*. (= *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia*; 479). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1988.
- AIKIO, Marjut: »Sami Language Revitalization: The Language Act and the Case of Lisma«. I: JALONEN, Olli-Pekka (Utg.): *Finnish Essays on Arctic Issues*. (= *Occasional Papers*; 54). Tampere: Tampere Peace Research Institute, 1994. 9–19.
- AIKIO, Marjut: »Saamelaiskulttuurin renessanssi ja ryöstöviljely«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin*. Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 56–66.

⁵¹ LINDGREN 2000a, 143–145.

- AIKIO, Marjut og Pekka AIKIO: »Saamelaiskulttuuri ja matkailu«. I: HUOPAINEN, Raili (Utg.): *Selviytyjät. Näyttely pohjoisen ihmisen sitkeydestä*. Rovaniemi: Lapin maakuntamuseo, 1993. 80–103.
- AIKIO, Marjut og Anna-Riitta LINDGREN: »Kieliraportti. Saamelaiskomitean mietintö«. I: (= KM; 1973:46). Liite: Tutkimusraportit, 1973. 91–107.
- AIKIO, Marjut og Anna-Riitta LINDGREN: »Den finske minoriteten i Nord-Noreg«. I: BULL, Tove og Kjellaug GJETNE (Utg.): *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Samlaget, 1982. 118–133.
- AIKIO, Pekka: »Porokylä metsän rajalla«. I: HUOPAINEN, Raili (Utg.): *Saamelaiset – sovinnolliset sopeutujat*. Rovaniemi: Lapin maakuntamuseo, 1987. 38–61.
- Dagens Nyheter* 4.5.1986.
- EIDHEIM, Harald: »When Ethnic Identity is a Social Stigma«. I: BARTH, Fredrik (Utg.): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969. 39–57.
- HELANDER, Elina: *Om trespråkighet. En undersökning av språkvalet hos samerna i Övre Soppero*. (= Umeå Studies in the Humanities; 67). Umeå: Umeå universitet, 1984.
- HIRVONEN, Vuokko: *Saamenmaan ääniä. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi*. (= Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia; 725). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1999.
- HOVLAND, Arild: *Moderne urfolk. Samisk ungdom i bevegelse*. Oslo: Cappelen, 1996.
- HUSS, Leena: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. (= Studia Uralica Upsaliensia; 31). Uppsala: Uppsala universitet, 1999.
- JAAKKOLA, Magdalena: *Språkgränsen. En studie i tvåspråkighetens sociologi*. (= Aldusserien). Stockholm: Bonnier, 1973.
- JERNSLETTEN, Nils: »Språket i samiske samfunn«. I: BULL, Tove og Kjellaug GJETNE (Utg.): *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Samlaget, 1982. 101–117.
- KORPIJAAKKO-LABBA, Kaisa: *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa. Kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun*. (= Diedut; 1999:1). Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, 2000.

- LAKOMÄKI, Marianne. »Sydämeltäni olen saamenkielinen.« Oulussa asuvien saamelaisten kielellisiä elämäkertoja«. Pro gradu -työ. Oulu: Oulun yliopisto, 1997.
- LEHTOLA, Jorma: *Lailasta Lailaan. Tarinoita elokuvien sitkeistä lappalaisista*. [Inari]: Kustannus-Puntsi, 2000.
- LEHTOLA, Veli-Pekka: *Saamelainen evakko: Rauhan kansa sodan jaloissa*. Helsinki: City Sámit, 1994.
- LEHTOLA, Veli-Pekka: »Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin*. Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 15–32.
- LEHTOLA, Veli-Pekka: »Kansain välit – monikulttuurisuus ja saamelaishistoria«. I: SEURUJÄRVI-KARI, Irja (Utg.): *Beaivvi mánát. Saamelaisen juuret ja nykyaika*. (= Tietolipas; 164). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2000. 185–196.
- LINDGREN, Anna-Riitta. »What can we do when a language is dying?«. I: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5:3–4 (1984). 193–300.
- LINDGREN, Anna-Riitta. »Kveenien ja saamelaisten kieli modernisoituvassa maailmassa«. I: *Tieteessä tapahtuu* 7 (1995). 15–20.
- LINDGREN, Anna-Riitta: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. (= Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia; 801). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2000.
- LINDGREN, Anna-Riitta: »Kielten emansipaatio ennen ja nyt«. I: SULKALA, Helena (Utg.): *Kieli- ja kulttuurikontaktit: kielikontaktit – kieli ja kulttuuri päiväkodissa, koulussa ja opettajankoulutuksessa –seminaari 6.–7.5.1999*. Oulu: Oulun yliopisto, 2000. 100–121.
- LINDGREN, Anna-Riitta. »Oikeus omaan kieleen«. I: *Virittäjä* 2001.2 (2001). 239–255.
- MÜLLER-WILLE, Ludger: *Lappen und Finnen in Utsjoki (Ohcijohka) Finnland. Eine Studie zur Identität ethnischer Gruppen im Kulturkontakt*. (= Westfälische geographische Studien; 30). Münster: Institut für Geographie und Länderkunde, 1974.
- PÄÄKKÖNEN, Erkki: »Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Etnisyys ja saamelaisyhteisö*.

- Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin.* Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 33–43.
- PASANEN, Annika. »Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaiden kielipesätoiminta«. Pro gradu -työ. Helsinki: Suomalais-ugrilainen laitos, Helsingin yliopisto, 2003.
- POUTASUO, Ani. »Urbanisaamelaiset ja heidän saamelaisuutensa«. Proseminaaritutkielma folkloristiikan proseminaarissa, Helsingin yliopisto. 1995.
- Sápmelas 8–10/1995.*
- STOOR, Maritta: »Enköhän mie itte tiä parhaiten, kuka mie olen.« Suomea puhuvien saamelaisten ja nk. lappalaisten etninen identifikaatio«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Etnisyys ja saamelaisyhteisö. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin.* Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 67–80.
- STORDAHL, Vigdis: »Sami Generations«. I: GASKI, Harald (Utg.): *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience.* Kárášjohka: Davvi Girji, 1997. 143–154.
- STORDAHL, Vigdis: *Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn.* Kárášjohka: Davvi Girji, 1998.
- TODAL, Jon. »...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø, 2002.
- TUULENTIE, Seija: »Kansallinen velvollisuus ja aito tahto. Saamelaiskulttuurin säilyttämispuheiden monet merkitykset«. I: TUOMINEN, Marja, Seija TUULENTIE, Veli-Pekka LEHTOLA og Mervi AUTTI (Utg.): *Etnisyys ja saamelaisyhteisö. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin.* Inari: Kustannus Puntsi, 1999. 33–43.
- VALKEAPÄÄ, Nils-Aslak: *Terveisiä lapista.* Helsinki: Otava, 1971.
- VALKONEN, Sari. »Että tämmönen saamelainen minä olen.« Saamelainen identiteetti asuntolasukupolven elämäkertojen valossa«. Pro gradu -työ. Tammerfors universitet, 1998.